

Cultural Transformation and Its Impacts on Razavi Culture: A Study Based on Grounded Theory

Mahmoud Reza Rahbar Ghazi ¹ Zahra Sadeghi Naghdali ²

1. Associate Professor, Department of Political Science, Religions and Mysticism, Faculty of Literature and Humanities, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran (Corresponding Author): m.rahbarqazi@uma.ac.ir

2. Ph.D. in Political Science, Department of Political Science, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran: z.sadeghei@gmail.com

Article Info	Abstract
Article Type: Research Article	Razavi Culture, rooted in the teachings of Imam Reza (A.S.) and the knowledge of the Ahl al-Bayt, is one of the most valuable aspects of Islamic and Shia culture, playing a crucial role in shaping the religious and social identity of Muslims, especially Shia. In this regard, this study aims to examine the causes and strategies behind the distancing from Razavi culture among some Iranian citizens and its consequences, analyzing the phenomenon from the perspective of cultural and religious theories. For this purpose, the qualitative method and Strauss and Corbin's grounded theory approach were employed. The necessary data were collected from in-depth interviews with 25 individuals from different groups in the city of Tabriz. The results of the research indicate that the focused codes for causal conditions include factors such as social transformation, the decline of institutional legitimacy, secularism discourse, and cultural colonization. In the section on contextual conditions, structural economic crises, cultural pluralism, the collapse of the epistemic system, and instability in the family education system were identified as key contexts. The intervening codes refer to the role of ideological conflicts, a rupture in epistemic mediation, the haste in global integration, and the consumerist information market. Finally, considering two strategies of acceptance and resistance by society, which were presented as individual reactions to this phenomenon, the consequences of distancing from Razavi culture manifested as a legitimacy crisis, nationalism and ethnocentrism, social-political divergence, decline in soft power, secularization of political discourse, collapse of normative order, identity vacuum, erosion of social solidarity, identity entropy, and disintegration of the educational structure.
Article History:	
Received: September 12, 2024	
In Revised Form: September 23, 2024	
Accepted: September 29, 2024	
Published Online: August 03, 2026	
Keywords:	Razavi Culture, Religious Identity, Globalization, Iranian Society, Grounded Theory Method.

Cite this The Author (s): Rahbar Ghazi, M; Sadeghi Naghdali, Z (2026). Cultural Transformation and Its Impacts on Razavi Culture: A Study Based on Grounded Theory: Quarterly Scientific Journal of Farhang Razavi. Year 14, Issue 2, Summer 2026, Serial Number 54 – (7- 32)-

[DOI:10.22034/farzv.2024.478131.2036](https://doi.org/10.22034/farzv.2024.478131.2036)

[Publisher: University of Tehran Press](#)

Introduction

In this study, to find a wider understanding of the factors behind some individuals distancing themselves from Razavi culture, one can apply diverse theories. Human nature moves toward seeking the truth and spirituality—that is the very specific theory by Allameh Tabataba'i in his works in 1995 and by Martyr Motahhari in 1994. In this research, alienation from Razavi culture might be viewed as a deviation from divine nature and a natural course of humanity in its quest for the divine. Negative social, economic, and ideological consequences are causal conditions. Conversely, the Islamic community theory by Ayatollah Sadr's (1983) emphasized the need for Muslim unity and solidarity so much that divergences at social and cultural levels could weaken unity and reduce acceptance of Razavi culture. In this case, weakening social cohesion can be considered as a background condition for the purposes of this analysis.

Moreover, the social justice theory of Sayyid Qutb (1982) and Martyr Motahhari (1994) in treating social and economic inequalities reveal their impacts on feelings of injustice and distancing from religious cultures. Concepts related to social inequalities and injustices might be considered as being key factors in analyzing the distancing from Razavi culture. Regarding the Islamic epistemology, Ayatollah Javadi Amoli (2011) has put forward that correct knowledge is important from Islamic perspectives and indicates that changes in the epistemological systems can weaken the religious and cultural values. All these changes of causal conditions can be considered as influential factors in the distancing from Razavi culture.

Finally, this research agrees with the Western theories of modernization and secularization as enunciated by Huntington, (1999), and Wilson, (2013) that indicate that modernity and globalization pressures can threaten traditional and religious cultures. That is, the theory of Gramsci (2015) about cultural hegemony is dominated by the prevailing cultural groups and how these impact transforming religious values, while the value systems theory of Inglehart (2011) focus on changing value systems and its influences on social behavior that can explain many causal codes, particularly this research's core code. Besides, Said (1995) in his theory of cultural imperialism talks about foreign powers and the impact on native cultures, which can arguably be added as a major variable in analyzing distancing from Razavi culture. The analyses thus go ahead to provide an understanding of how the various theories interrelate with causal, contextual, and intervening conditions and what impact they have on distancing from Razavi culture.

Since the weakening of Razavi culture in society is perceived, people react by accepting or resisting through two different ways: 1) acceptance strategies; this refers to the ways of people or social groups in how they adjust to the cultural and social changes. Examples are through processes like cultural assimilation, adaptation to the dominant dis-

course, and internalization of new values. In the case of multiple factors that may weaken the Razavi culture, such as media hegemony, the extension and spread of secularist discourse, and instability within family educational systems, most people start accepting and internalizing such emerging values instead of resisting these changes. These groups or individuals perhaps accommodate to a dominant culture in various ways to keep their social status, psychological security, or even enforce conformity to their surrounding environment. While these strategies of acceptance can make an individual comfortable in a new environment, in time it can result in much deeper changes of personal and collective identity and further weaken traditional culture.

On the other hand, resistance strategies refer to the ways in which individuals or social groups make use of measures for protecting their identity and values in the face of cultural and social changes. Those strategies can include those to maintain and strengthen local identities, to return to traditional values, and to protect themselves from the onslaught of cultural influence. When culture is weakened due to the pressures of globalization, the hegemony of media, or the expansion of secular discourses, some segments of society in Razavi perceive the threat. Such resistance may take such forms as stressing religious teachings, fostering local values, and organizing social or cultural groups to safeguard Razavi culture. Besides maintaining identity and values in a traditional manner, the strategies of resistance could also bring about a sense of social coherence among the resisters. Such resistances become crucially important for effectively counteracting hegemonic processes and for the prevention of cultural decline.

The implications of the weakened Razavi culture for social, cultural, and political dimensions are wide-ranging and complicated. These implications interact with each other, creating the basis for the in-depth analysis of structural and semantic changes. It seems that the implications of the weakened Razavi culture can be explained within several key areas. For instance, one of the main implications brought by the collapse of normative order is the weakening of Razavi culture. The Razavi culture used to act as the system of norms for society, identifying social rules and norms. With the weakening of this culture, the existing normative order becomes disturbed, and the search for new rules and norms starts, which may bring a possible risk of social instability and confusion of the social structure. One in such situation faces uncertainty not only concerning proper and improper behavior but also only amplifies anti-social phenomena and social deviations.

Identity voids and spiritual crises are further by-products of the weakening of Razavi culture. The process happens gradually: when religious and spiritual culture weakens, it throws people into identity crises, with confusion and detachment regarding identity. Identity vacuums of this type can let loose spiritual crises in which the persons experience deeper crises in respect of the meaning of life and place in society. This leads to increased anxiety and depression in society. Reduced social cohesion and the entropy of

identity are other consequences of weakened Razavi culture. When the binding power of Razavi culture weakens, social bonding and cohesion among members of that society diminish. This brings about the entropy of identity, in which individual and collective identities both become unstable and very fragile. This entropy can result in individualism and weak social coherence, leading to a weak sense of belonging to society and social collectivities.

The collapse of the educational structure, as well as the institutionalization of values, are other results of weakening Razavi culture. Educational institutions, which have been socialized under the Razavi culture, would crumble with its weakening, and this reduction in the influence of educational institutions may result in a weakening ability to transmit cultural and religious values. The present institutionalization of the values developing and keeping cultural and social values is in crisis, while people do not hesitate to drift towards new non-native values. Other important results of the erosion of Razavi culture are the escalation of crises of legitimacy and growing nationalism and ethnicism. If the impact of Razavi culture weakens, the crises of legitimacy in religious and governmental institutions may bring about the decrease of public credibility and reduction of efficacy. It is such a loss of legitimacy that could well pave the way for the rise of nationalism and ethnicism as people look for surrogate identities and legitimacy in national and ethnic affiliations.

Other impacts of the decline of Razavi culture are social-political divergence, as well as a reduction of soft power on the international stage. Social political divergence is yet another outcome of the weakening of Razavi culture. What this means is that, as social and cultural cohesion is lessened, society will move towards social-political divergence, which can increase inner tensions and reduce national integrity. In addition to this, the undermining of religious culture, including Razavi culture that is taken as one of the sources of soft power for the country at the international level, goes on to make a considerable decline in the Persian Republic's soft power on the global level and reduce its diplomatic influence.

Another serious consequence of the weakening of Razavi culture is the secularization of political discourses in the country. The greater this influence or power of Razavi culture, the more political discourses move to secularization. All religious and spiritual matters can be said to totally be stripped from politics and public policy-making at this juncture. Secularization may even bring about fundamental changes in the structure and orientation of the society and politics. It may also weaken all the cultural and religious roots relevant to the policy. Generally, the weakening of Razavi culture lies in more complex and deeper consequences in social and cultural life overall that can drive into the vast structural changes of society. These changes are not only limited with the internal ones but can bring huge international implications.

دگردیسی فرهنگی و پیامدهای آن بر فرهنگ رضوی

(مطالعه‌ای بر اساس نظریه‌پردازی داده‌بنیاد)

محمودرضا رهبر قاضی^۱ زهرا صادقی نقد علی^۲

m.rahbarqazi@uma.ac.ir

۱. دانشیار گروه علوم سیاسی، ادیان و عرفان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران (نویسنده مسئول):

z.sadeghei@gmail.com

۲. دکترای علوم سیاسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران:

اطلاعات مقاله	چکیده
تاریخ دریافت:	فرهنگ رضوی که ریشه در آموزه‌های امام رضا (علیه السلام) و معارف اهل بیت (علیهم السلام) دارد، یکی از ارزشمندترین بخش‌های فرهنگ اسلامی و شیعی است و نقش مهمی در شکل‌گیری هویت دینی و اجتماعی مسلمانان، به‌ویژه شیعیان ایفا می‌کند. این پژوهش با هدف فهم دلایل فاصله‌گیری از فرهنگ رضوی در میان برخی شهروندان جامعه ایرانی و استراتژی افراد در مقابل این پدیده و پیامدهای آن، به تحلیل این پدیده از دیدگاه نظریه‌های فرهنگی و دینی پرداخته است. در این پژوهش از روش کیفی و رویکرد نظریه‌پردازی داده‌بنیاد (گراندد تئوری) اشتراوس و کوربین بهره گرفته و داده‌های مورد نیاز از مصاحبه‌های عمیق با ۲۵ نفر از گروه‌های مختلف در شهر تبریز جمع‌آوری شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که کدهای متمرکز شرایط علی شامل عواملی چون دگردیسی اجتماعی، افول مشروعیت نهادی، گفتمان سکولاریسم، استعمار فرهنگی بودند. در بخش شرایط زمینه‌ای، بحران‌های ساختاری اقتصاد، پلورالیسم فرهنگی، فروپاشی نظام معرفتی و زلزله نظام تربیت خانوادگی به‌عنوان بستری‌های کلیدی شناسایی شدند. کدهای مداخله‌گر به نقش تعارضات ایدئولوژیک، گسست در میانجی‌گری معرفتی، شتاب‌زدگی در ادغام جهانی و بازار مصرفی اطلاعات اشاره دارند. سرانجام، با در نظر گرفتن دو استراتژی پذیرش و مقاومت توسط جامعه که به‌عنوان واکنش‌های افراد به این پدیده مطرح شده است، پیامدهای فاصله‌گیری از فرهنگ رضوی در قالب بحران مشروعیت، ناسیونالیسم و قوم‌گرایی، واگرایی اجتماعی - سیاسی، افت قدرت نرم، سکولاریزاسیون گفتمان سیاسی، فروپاشی نظم هنجاری، خلأ هویتی، زوال همبستگی اجتماعی، آن‌تروپی هویتی، واپاشی ساختار تربیتی ظاهر شده‌اند. این پژوهش نشان می‌دهد که برای مقابله با این روند، باید به اصلاح سیاست‌های فرهنگی، تقویت نهادهای دینی و ترویج ارزش‌های بومی و دینی پرداخته شود تا انسجام هویتی جامعه در بخش فرهنگ رضوی حفظ شود.
تاریخ بازنگری:	
تاریخ پذیرش:	
تاریخ انتشار:	
کلیدواژه‌ها:	فرهنگ رضوی، هویت دینی، جهانی‌سازی، جامعه ایرانی، روش گراندد.

استناد: رهبر قاضی، محمودرضا؛ صادقی نقد علی، زهرا؛ (۱۴۰۵). دگردیسی فرهنگی و پیامدهای آن بر فرهنگ رضوی (مطالعه‌ای بر اساس نظریه‌پردازی داده‌بنیاد). فصلنامه علمی پژوهشی فرهنگ رضوی، سال ۱۴، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۵، شماره پیاپی ۵۴ - (۷-۳۲).

DOI:10.22034/farz.2024.478131.2036

ناشر: بنیاد بین المللی فرهنگی هنری امام رضا (علیه السلام)

۱. مقدمه

در دهه‌های اخیر، فرهنگ‌های بومی و دینی در جوامع اسلامی به‌ویژه در ایران، به دلیل تغییرات گسترده اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تحت تأثیر قرار گرفته‌اند. یکی از این فرهنگ‌ها که اهمیت ویژه‌ای در جامعه شیعیان دارد، فرهنگ رضوی است؛ فرهنگی که به ارزش‌ها، تعالیم و آموزه‌های امام رضا (علیه‌السلام) اشاره دارد و نقشی بنیادین در هویت‌سازی دینی و معنوی این جوامع ایفا می‌کند (پرویش و تابش، ۱۴۰۱: ۱۷۹). با این حال، به دلایل مختلفی از جمله تهاجم فرهنگی دشمن و غیره نشانه‌هایی از فاصله‌گیری جامعه از فرهنگ دینی مشاهده می‌شود (امینی، ۱۳۹۵: ۲۳۵) که این پدیده می‌تواند به تضعیف هویت رضوی در جامعه نیز بینجامد. این پژوهش به بررسی علل این فاصله‌گیری و تبیین آن از منظر نظریات مختلف اسلامی و غربی، استراتژی‌ها و واکنش افراد نسبت به این پدیده و پیامدهای آن در جامعه می‌پردازد.

اهمیت پژوهش در این است که فرهنگ رضوی به‌عنوان یکی از ارکان مهم فرهنگ دینی و معنوی شیعه، همواره در حفظ انسجام اجتماعی و هویت دینی جامعه ایران تأثیرگذار بوده است و هرگونه کاهش در پذیرش و پیروی از این فرهنگ می‌تواند به واگرایی‌های اجتماعی و فرهنگی و حتی سیاسی منجر شود که در نهایت می‌تواند بر همبستگی ملی و دینی اثر منفی بگذارد (مححص و صدیقی، ۱۴۰۲: ۵۵). از این رو، بررسی علمی و تحلیلی این موضوع از اهمیت فراوانی برخوردار است. همچنین، با توجه به تأثیرات گسترده جهانی شدن، مدرنیزاسیون و هم‌مونی فرهنگی، ضرورت پژوهش در آن است که شناسایی دقیق این عوامل می‌تواند در تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های فرهنگی مؤثر باشد تا با تقویت فرهنگ رضوی، از فروپاشی اجتماعی و تضعیف ارزش‌های دینی جلوگیری شود؛ بنابراین، مسئله پژوهش این است که چرا و چگونه برخی از اقشار جامعه، هرچند حتی محدود، از فرهنگ رضوی فاصله گرفته‌اند؟ این پرسش به بررسی عواملی نظیر تأثیرات محیطی، اقتصادی، ایدئولوژیک و فرهنگی می‌پردازد که منجر به این فاصله‌گیری شده‌اند. بر این اساس، هدف پژوهش بررسی و تحلیل علل و عوامل فاصله‌گیری از فرهنگ رضوی در جامعه معاصر ایران است. این پژوهش تلاش می‌کند با استفاده از روش کیفی و رویکرد گرانداد از نوع اشتراوس و کوربین، به شناسایی عوامل علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر در این فرایند بپردازد و سپس پیامدهای آن بر روی جامعه تحلیل نماید و راهکارهایی برای تقویت مجدد فرهنگ رضوی ارائه دهد. در نهایت، این پژوهش نه تنها به تبیین علمی فاصله‌گیری از فرهنگ رضوی کمک می‌کند، بلکه به‌عنوان مبنایی برای تصمیم‌گیری‌های آتی در زمینه تقویت و حفظ این فرهنگ مهم

دینی و فرهنگی در جامعه ایران نقش‌آفرینی خواهد کرد.

۱-۱. ادبیات نظری

در جهان امروز، تغییرات سریع اجتماعی و فرهنگی به‌ویژه در جوامعی که دارای ریشه‌های عمیق مذهبی و سنتی هستند، چالش‌های متعددی را در حفظ و انتقال ارزش‌های فرهنگی به همراه داشته است. یکی از این چالش‌ها، فاصله گرفتن مردم از ارزش‌ها و فرهنگ‌های مذهبی، از جمله فرهنگ رضوی است که در طی قرون متمادی بخش جدایی‌ناپذیری از هویت اسلامی شیعه به شمار می‌رفته است. این موضوع نه تنها در ایران، بلکه در بسیاری از جوامع اسلامی قابل مشاهده است. در این راستا، بررسی علل و زمینه‌های این فاصله‌گیری، نیازمند مطالعه و تحلیل دقیق از دیدگاه‌های مختلف نظری است. به منظور درک بهتر این پدیده، به بررسی نظریات و مفاهیم مختلفی که می‌توانند در تبیین این مسئله مؤثر باشند، پرداخته می‌شود. این نظریات شامل دیدگاه‌های کلاسیک و مدرن از علوم اجتماعی و همچنین نظریات برگرفته از آموزه‌های اسلامی هستند که هر کدام با نگاهی متفاوت به تحلیل پدیده فاصله‌گیری از فرهنگ رضوی می‌پردازند.

نظریه فطرت در اندیشه اسلامی به‌ویژه در آثار متفکرانی چون علامه طباطبایی (۱۳۷۴، ج ۱۶: ۲۷۰) و شهید مطهری (۱۳۷۰، ج ۳: ۴۵۵) به‌عنوان چهارچوب اساسی برای درک ماهیت انسان مطرح شده است. این نظریه بیان می‌کند که انسان به‌طور ذاتی میل به حقیقت، معنویت و ارزش‌های الهی دارد و بر اساس این دیدگاه، انسان از نظر فطری به دنبال حقایق الهی و ارزش‌های متعالی مانند عدالت، کرامت انسانی و خدمت به دیگران است. در این راستا، فرهنگ رضوی، به‌عنوان یکی از تجلیات مهم این ارزش‌ها در مذهب تشیع، نماد این فطرت الهی است؛ چراکه ویژگی‌های برجسته فرهنگ رضوی نظیر کرامت انسانی، عقلانیت، عدالت‌محوری و ... همگی مستقیم با فطرت انسانی مرتبط‌اند (صالحی و سروری، ۱۳۹۵: ۹۳)؛ بنابراین، فاصله‌گیری از فرهنگ رضوی می‌تواند به‌عنوان نوعی انحراف از مسیر طبیعی فطرت الهی تعبیر شود. بر این اساس، نظریه فطرت توضیح می‌دهد که چگونه انحراف از مسیر معنویت و حقیقت‌جویی، منجر به دوری از فرهنگ‌های دینی نظیر فرهنگ رضوی می‌شود.

همچنین، نظریه امت و جامعه اسلامی که بر اساس آموزه‌های قرآن و سنت شکل گرفته، به‌ویژه در آثار متفکران برجسته‌ای چون شریعتی (۱۳۷۱: ۵۸) و آیت الله صدر (۱۳۶۲: ۱۰۳) به

مفهوم وحدت و همبستگی میان همه عناصر ملت به عنوان امت واحد می‌پردازد. این نظریه بر اهمیت ایجاد یک جامعه اسلامی متحد که در آن ارزش‌های مشترک دینی و اخلاقی حفظ و تقویت می‌شود، تأکید دارد. در این چهارچوب، فرهنگ رضوی به عنوان یکی از نمادهای مهم معنوی و فرهنگی در جامعه شیعه، نقشی کلیدی در ایجاد و حفظ این وحدت ایفا می‌کند. با این حال، زمانی که جامعه اسلامی از این ارزش‌ها و اصول فاصله می‌گیرد، واگرایی‌های اجتماعی و فرهنگی بروز می‌کند که می‌تواند به تضعیف همبستگی و انسجام جامعه منجر شود. بر اساس این نظریه، تحلیل واگرایی‌های اجتماعی و فرهنگی در مقابل فرهنگ رضوی، می‌تواند نشان دهد که چگونه فاصله گرفتن از آموزه‌های اسلامی و ارزش‌های مشترک به تضعیف همبستگی امت و در نهایت به بحران‌های اجتماعی و فرهنگی می‌انجامد.

نظریه عدالت اجتماعی در اسلام نیز به ویژه در تفکر افرادی همچون سید قطب (۱۴۱۲ق: ۱۰۰۶-۱۰۰۷) و شهید مطهری (۱۳۶۱: ۱۶۱-۱۶۲)، بر اهمیت برقراری عدالت در تمامی ابعاد زندگی اجتماعی و اقتصادی تأکید دارد. عدالت به عنوان یکی از اصول اساسی دین اسلام، نقش محوری در ایجاد و حفظ انسجام اجتماعی و فرهنگی ایفا می‌کند. در این چهارچوب، تحقق نیافتن عدالت اجتماعی و اقتصادی می‌تواند منجر به نابرابری‌ها و تبعیض‌هایی در جامعه شود که به تضعیف همبستگی و وحدت اجتماعی می‌انجامد. این نابرابری‌ها و احساس بی‌عدالتی، به نوبه خود، می‌تواند موجب فاصله‌گیری افراد از ارزش‌های دینی و فرهنگی نظیر فرهنگ رضوی شود، چراکه افراد در شرایط نابرابر کمتر به ارزش‌های مشترک جامعه پایبند می‌مانند.

نظریه معرفت‌شناسی اسلامی که توسط متفکرانی نظیر آیت‌الله جوادی آملی (۱۳۹۷: ج ۱۳) مطرح شده است، به بررسی مبانی و روش‌های شناخت و معرفت در اسلام می‌پردازد و بر اهمیت شناخت صحیح و متقن از دیدگاه‌های اسلامی تأکید دارد. این نظریه به ویژه بر رابطه میان معرفت دینی و جهان‌بینی اسلامی تأکید و نقش آن را در شکل‌دهی به ارزش‌های فرهنگی و دینی بررسی می‌کند. تغییرات در نظام‌های معرفتی که به معنای تحول در نحوه فهم و تفسیر مفاهیم دینی و فرهنگی است، می‌تواند تأثیرات عمیقی بر ارزش‌های دینی نظیر فرهنگ رضوی داشته باشد. هنگامی که نظام‌های معرفتی تغییر کرده و به سمت معرفت‌های غیر اسلامی یا مبتنی بر نظریات غربی حرکت کنند، ممکن است به تضعیف و فاصله‌گیری از ارزش‌های فرهنگی و دینی، از جمله فرهنگ رضوی، منجر شود.

همچنین، نظریه نهاد خانواده در اسلام به عنوان یکی از اصول بنیادین دین اسلام که

جوادآملی (۱۳۹۸: ۳۰۶) و شهید مطهری (۱۳۹۷: ۹۰) به آن تأکید زیادی داشته‌اند، به نقش حیاتی خانواده در تربیت دینی و فرهنگی فرزندان و حفظ ارزش‌های اسلامی توجه دارد. خانواده در آموزه‌های اسلامی نه تنها به عنوان واحدی اجتماعی، بلکه نهاد آموزشی و تربیتی تعریف می‌شود که در انتقال ارزش‌های دینی و فرهنگی به نسل‌های جدید نقش کلیدی ایفا می‌کند. این نظریه تأکید دارد که خانواده به عنوان محیط نخستین اجتماعی برای فرزندان باید به درستی ارزش‌های اسلامی را منتقل کند تا نسل‌های آینده با این اصول آشنا و پیوندی عمیق با آن‌ها برقرار کنند. در صورتی که نهاد خانواده دچار ضعف شده و نتواند به درستی مسئولیت‌های خود را در تربیت دینی و فرهنگی بر عهده گیرد، ممکن است به تضعیف و حتی از دست رفتن ارزش‌های اسلامی مانند فرهنگ رضوی منجر شود.

سرانجام، نظریه فرهنگ اسلامی به‌مخصوص در اندیشه جابری (۲۰۱۱: ۱۰۹-۱۱۱) به بررسی ویژگی‌ها و مؤلفه‌های فرهنگ اسلامی و تأثیر آن بر شکل‌گیری هویت فردی و جمعی در جوامع اسلامی می‌پردازد. این نظریه بر این نکته تأکید دارد که فرهنگ اسلامی با اصول و ارزش‌های خاص خود، به طور عمیق بر هویت فرهنگی و اجتماعی مسلمانان تأثیر می‌گذارد و نقش مهمی در حفظ و تقویت ارزش‌های دینی و معنوی ایفا می‌کند. از این منظر، وقتی جوامع اسلامی به سوی مدرنیته و جهانی‌شدن پیش می‌روند، ممکن است با چالش‌هایی مواجه شوند که به تضعیف فرهنگ‌های سنتی و دینی منجر شود؛ بنابراین، نظریه فرهنگ اسلامی به عنوان ابزار تحلیلی می‌تواند به درک بهتر علل این پدیده و راه‌های ممکن برای تقویت و حفظ فرهنگ رضوی در برابر فشارهای مدرنیته کمک کند.

در نظریات غربی نیز به نظر می‌رسد گرامشی اولین متفکری است که در این راستا نظریات مفیدی مطرح کرده است. نظریه هژمونی فرهنگی گرامشی (۱۹۹۵: ۵-۲۳) به بررسی چگونگی تسلط ایدئولوژیک و فرهنگی یک گروه خاص بر دیگر گروه‌ها و تأثیر آن بر تغییرات فرهنگی می‌پردازد. بر اساس این نظریه، گروه‌های غالب می‌توانند از طریق تسلط فرهنگی و ایدئولوژیک، ارزش‌ها، باورها، و نمادهای فرهنگی خود را به سایر گروه‌ها تحمیل کنند. بدین ترتیب، ساختارهای فرهنگی و اجتماعی را تغییر دهند. این تسلط فرهنگی نه تنها از طریق ابزارهای رسمی نظیر رسانه‌ها و نهادهای آموزشی اعمال می‌شود، بلکه از طریق نهادهای غیررسمی و فرهنگی نیز تأثیرگذار است. به این ترتیب، تغییرات در ساختارهای فرهنگی می‌تواند به تضعیف یا تغییر در ارزش‌های سنتی و دینی منجر شود. همچنین، نظریه سکولاریزاسیون که توسط ویلسون (۲۰۱۶: ۳-۱۵) به طور گسترده‌ای توسعه یافته است، به بررسی روند کاهش نفوذ دین در جامعه و ظهور گفتمان‌های سکولار

می‌پردازد. بر اساس این نظریه، فرایند سکولاریزاسیون به معنای کاهش اثرات و نفوذ دین در جنبه‌های مختلف زندگی اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است که به دنبال آن، دین به تدریج از فضای عمومی و اجتماعی کنار می‌رود و جای خود را به ایده‌ها و باورهای سکولار می‌دهد. این نظریه تأکید دارد که گفتمان‌های سکولار و نهادهای غیرمذهبی به طور فزاینده‌ای در جامعه نفوذ پیدا کرده و بر هنجارها، ارزش‌ها، و نظام‌های معنوی تأثیرگذارند. به این ترتیب، سکولاریزاسیون می‌تواند به تغییر در نظام‌های فرهنگی و دینی مانند فرهنگ دینی منجر شود؛ زیرا دین و ارزش‌های دینی ممکن است در برابر فشارهای اجتماعی و فرهنگی جدید ضعیف شوند و در معرض چالش قرار گیرند.

نظریه‌نوسازی که هانتینگتون و خیلی از محققان دیگر مطرح کردند، به تبیین تغییرات فرهنگی و اجتماعی ناشی از فرایندهای مدرنیزاسیون و صنعتی شدن می‌پردازد. بر اساس نظریه هانتینگتون (۲۰۰۷: ۶۸-۷۹) فرایند مدرنیزاسیون به معنای انتقال از جوامع سنتی به جوامع صنعتی و مدرن است که به دنبال آن، تغییرات عمده‌ای در ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی رخ می‌دهد. این تغییرات شامل تحول در نهادها، باورها و هنجارهای اجتماعی است که به تأثیرات عمیق بر ارزش‌های فرهنگی و دینی از جمله فرهنگ دینی منجر می‌شود. نظریه مدرنیزاسیون تأکید دارد که فرایندهای صنعتی و مدرن باعث تغییر در ساختارهای اجتماعی و اقتصادی می‌شوند و به نوبه خود بر سنت‌ها و ارزش‌های دینی تأثیرگذار خواهند بود. همچنین، نظریه نظام‌های ارزشی که توسط اینگلهارت و ولزل (۲۰۰۵: ۶۳-۱۰۳) مطرح شده، به تحلیل تغییرات نظام‌های ارزشی در جوامع مختلف و تأثیر آن‌ها بر رفتارهای اجتماعی و فرهنگی می‌پردازد. این نظریه بر این فرض استوار است که نظام‌های ارزشی افراد به طور عمده تحت تأثیر فرایندهای مدرنیزاسیون و تغییرات اقتصادی قرار می‌گیرند. بر اساس این نظریه، تغییرات در نظام‌های ارزشی می‌توانند تأثیرات گسترده‌ای بر رفتارهای اجتماعی، فرهنگی و دینی افراد داشته باشند. به‌ویژه، اینگلهارت به تغییر از نظام‌های ارزشی سنتی به نظام‌های مدرن و فردگرایانه اشاره دارد که می‌تواند به تضعیف ارزش‌های سنتی و دینی از جمله فرهنگ دینی منجر شود.

سرانجام، نظریه استعمار فرهنگی که ادوارد سعید و دیگر نظریه‌پردازان مطرح کرده‌اند به بررسی تأثیر نفوذ فرهنگی قدرت‌های خارجی بر فرهنگ‌ها و هویت‌های بومی می‌پردازد. این نظریه بر این نکته تأکید دارد که قدرت‌های استعماری و امپریالیستی، نه تنها از طریق اشغال فیزیکی بلکه از طریق نفوذ فرهنگی و رسانه‌ای، به تسلط بر فرهنگ‌های محلی و تغییر هویت‌های بومی می‌پردازند. سعید (۱۹۹۵: ۲۹-۱۱۰) در کتاب خود شرق‌شناسی به طور خاص به چگونگی

نماینده‌گی و تصورات فرهنگی غربی از شرق پرداخته و نشان داده که چگونه این تصورات بر هویت و فرهنگ‌های بومی تأثیر می‌گذارد. نظریه استعمار فرهنگی به تحلیل چگونگی تغییر و تحت تأثیر قرار گرفتن فرهنگ‌های محلی توسط رسانه‌ها، کالاهای فرهنگی و نظام‌های آموزشی خارجی کمک می‌کند. این نظریه می‌تواند در تحلیل فاصله‌گیری از فرهنگ‌های سنتی مانند فرهنگ‌های اسلامی در مواجهه با نفوذ فرهنگی خارجی مفید باشد.

درخور ذکر است که اگرچه نظریه‌پردازان اسلامی به‌خوبی توانسته‌اند بخشی از مسائل مرتبط با فرهنگ دینی را توضیح دهند، اما نقدی که می‌توان وارد کرد این است که این نظریات به‌صورت جامع به پدیده‌های نوین نظیر جهانی‌شدن، مدرنیزاسیون و موضوعاتی از این قبیل نپرداخته‌اند. از سوی دیگر، نظریه‌های غربی نیز به علت تمرکز بر جوامع غربی، در تحلیل پدیده‌های فرهنگی در جوامع اسلامی ناکارآمدی‌هایی نشان می‌دهند؛ بنابراین، این پژوهش با استفاده از روش گراند تئوری، به دنبال استخراج مفاهیم و الگوی نظری جدیدی است که نه‌تنها بر اساس چهارچوب‌های نظری پیشین، بلکه از داده‌های استخراج‌شده به‌صورت مستقیم از شهروندان نشئت گرفته باشد. به همین دلیل، ادبیات نظری پژوهش در اینجا صرفاً به‌عنوان منبعی برای مقایسه و تحلیل مفاهیم جدید و توسعه نظریه‌های مبتنی بر داده‌ها عمل می‌کند و نه استخراج نتایج.

۱-۲. روش پژوهش

این تحقیق به‌منظور تحلیل جامع و عمیق علل فاصله گرفتن مردم از فرهنگ رضوی در ایران، از روش تحقیق کیفی و رویکرد نظریه زمینه‌ای از نوع اشتراوس و کوربین (۱۹۹۷) استفاده کرده است. این روش از دیگر روش‌های کیفی نظیر تحلیل محتوا یا تحلیل تماتیک به دلیل تأکید بر نظریه‌پردازی متمایز است. هدف نهایی این روش، نه تنها توصیف داده‌ها، بلکه تدوین نظریه‌ای است که به‌طور عمیق به تبیین پدیده فاصله گرفتن مردم از فرهنگ رضوی می‌پردازد. در این راستا، منظور از فاصله‌گیری از فرهنگ رضوی شاخص‌هایی مانند کاهش مشارکت در مراسم و آیین‌های مربوط به امام رضا (علیه السلام) تغییر در ادراک افراد نسبت به ارزش‌های دینی و گرایش به فرهنگ‌های غیردینی و مدرن و مسائلی از این قبیل بود که در حین مصاحبه به مشارکت‌کنندگان اعلام می‌شود.

گردآوری داده‌ها: اطلاعات این پژوهش از طریق مصاحبه‌های عمیق و نیمه‌ساختاریافته با ۲۵ نفر از شهروندان شهر تبریز که با روش نمونه‌گیری نظری و کفایت حجم نمونه اشباع نظری

انتخاب شده بودند، جمع‌آوری شد. این مصاحبه‌ها عمدتاً در میان افراد ۲۵ تا ۵۰ ساله انجام شد و به کشف تجربیات، نگرش‌ها و استراتژی‌های آنان درباره فرهنگ رضوی و دلایل فاصله‌گیری آنان از این فرهنگ پرداخته شد. همچنین، تحلیل اسناد و منابع دینی مرتبط با فرهنگ رضوی نیز به‌عنوان داده‌های تکمیلی استفاده شد.

تحلیل داده‌ها: برای تحلیل داده‌ها، از روش کدگذاری سه مرحله‌ای شامل کدگذاری باز، کدگذاری متمرکز و کدگذاری گزینشی استفاده شد. ابتدا داده‌ها به‌صورت کدگذاری باز بررسی شدند تا مفاهیم اصلی و کلیدی شناسایی شوند. سپس از طریق کدگذاری متمرکز، این مفاهیم سازمان‌دهی و تحلیل شدند تا ارتباطات میان آن‌ها آشکار شود. در نهایت، کدگذاری گزینشی برای شناسایی کدهای اصلی و استخراج الگوهای اصلی به کار گرفته شد. این فرایند به تحلیل جامع و تفصیلی دلایل، استراتژی‌ها و پیامدهای فاصله گرفتن از فرهنگ رضوی کمک کرده و به درک بهتری از عوامل مؤثر بر این پدیده انجامید.

اعتبارسنجی و تحلیل داده‌ها: برای افزایش اعتبار و دقت نتایج، از تکنیک‌های اعتبارسنجی درونی مانند بررسی تطابق و کدگذاری مجدد استفاده شد. همچنین، بازخوردهای مستمر از پاسخگویان برای ارزیابی و تأیید نتایج تحلیل‌های اولیه به کار گرفته شد. این روش‌ها به محقق کمک کرد تا از صحت و اعتمادپذیری داده‌ها و نتایج اطمینان حاصل کند و تحلیل‌ها با دقت و اعتبار بیشتری ارائه شود.

۲. یافته‌های پژوهش

در دنیای امروز، پدیده سکولاریسم و تضعیف ارزش‌های دینی و تشدید آن به‌عنوان یکی از چالش‌های اصلی دوران جدید، تأثیرات عمیقی بر روی جوامع بشری گذاشته است. در این راستا، همان‌طور که قبلاً اشاره شد، این پژوهش، با بهره‌گیری از روش گراندد تئوری، به بررسی ابعاد مختلف تضعیف فرهنگ رضوی و تأثیرات آن بر زندگی روزمره مردم و جامعه پرداخته است. در ادامه، نتایج ارزیابی‌های میدانی و مصاحبه‌های انجام‌شده ارائه می‌شود که درک بهتری از ابعاد مختلف پدیده تضعیف فرهنگ رضوی و راهکارهای ممکن برای مدیریت آن به‌دست می‌دهد. در این راستا، جدول ۱ به کدهای باز مرحله دوم، متمرکز و هسته‌ای به دست آمده از مصاحبه‌های پاسخگویان درباره پدیده تضعیف فرهنگ رضوی اشاره می‌کند.

جدول ۱. کدهای به دست آمده از داده‌های تحقیق درباره پدیده دگردیسی فرهنگ رضوی

هسته	کدهای متمرکز	کدهای باز	کدهای پراکنده
تغییرات فرهنگی و فرهنگی‌سازی	دگردیسی اجتماعی	تغییرات هنجاری و ارزشی، تغییرات در ساختار طبقاتی، شکاف بین نسلی	شرایط زمینه‌ای
	افول مشروعیت نهادی	کاهش اعتماد عمومی، انتقاد از نهادهای مذهبی، عدم پاسخگویی نهادهای دینی، کاهش تأثیر نهادهای مذهبی	
	گفتمان سکولاریسم	تفکیک دین از سیاست، رشد فردگرایی، نفوذ ایدئولوژی‌های سکولار	
	استعمار فرهنگی	جهانی‌شدن فرهنگ، ارزش‌های مصرف‌گرایانه، پروپاگاندا رسانه‌ای، سلطه ارزش‌های جهانی بر فرهنگ‌های محلی	
	بحران‌های ساختاری اقتصاد	نابرابری‌های اقتصادی، بی‌ثباتی اقتصادی، کاهش درآمدهای خانوار	
	پلورالیسم فرهنگی	افزایش تنوع هویتی، تضادهای فرهنگی، دوری از هویت‌های جمعی، از دست دادن انسجام فرهنگی	
	فروپاشی نظام معرفتی	کاهش اثر نهادهای آموزشی، جایگزینی ارزش‌های مدرن، رشد علوم تجربی	
	تزلزل نظام تربیت خانوادگی	افزایش مشغله‌های والدین، تغییر ساختار خانواده، کاهش نفوذ خانواده	
	تعارضات ایدئولوژیک	دوقطبی‌های سیاسی، تناقض در سیاست‌های دولتی، تفاوت در اولویت‌های سیاسی، رقابت نظام‌های ارزشی	
	گسست در میانجی‌گری معرفتی	کاهش مشارکت نخبگان مذهبی، تضعیف نقش واسطه‌های فرهنگی، تفاوت در تفسیرهای دینی	
تغییرات فرهنگی و فرهنگی‌سازی	شتاب‌زدگی در ادغام جهانی	تسریع فرایند جهانی‌شدن، فقدان آمادگی فرهنگی، یکسان‌سازی فرهنگی	شرایط مداخله‌گر
	بازار مصرفی اطلاعات	افزایش اطلاعات بی‌کیفیت، سطحی‌نگری در تحلیل‌ها، جایگزینی سبک‌های زندگی مبتنی بر مصرف	
	پذیرش	انطباق هژمونیک، انزواگرایی ارزشی، رفتارهای سازشی و گریز از تعارض	
	مقاومت	احیاگرایی فرهنگی، مقاومت هژمونیک، بازتعریف هویت معرفتی-دینی	
	بحران مشروعیت	ضعف مشروعیت دولت، افزایش شکاف بین دولت و جامعه، کم‌رنگ شدن رهبری مذهبی	
	ناسیونالیسم و قوم‌گرایی	تقویت هویت‌های قومی، تضادهای بین‌قومی، تضعیف وحدت ملی	
	واگرایی اجتماعی-سیاسی	تقسیم‌بندی‌های ایدئولوژیک، افزایش تعارضات سیاسی، کاهش همبستگی اجتماعی	
	افت قدرت نرم	کاهش نفوذ فرهنگی، ضعف دیپلماسی مذهبی، انتقادهای بین‌المللی، کاهش جذابیت فرهنگی و ایدئولوژیک	
	سکولاریزاسیون گفتمان سیاسی	تقویت گفتمان‌های غیرمذهبی، تضعیف نقش مذهب در سیاست‌گذاری	
	فروپاشی نظم هنجاری	افزایش ناهنجاری اجتماعی، کاهش پیروی از هنجارها، پیدایش گروه‌های ضدفرهنگی	
تغییرات فرهنگی و فرهنگی‌سازی	خلا هویتی	کاهش احساس تعلق، افزایش احساس بی‌معنایی، کاهش انگیزه‌های معنوی	تغییرات فرهنگی و فرهنگی‌سازی
	زوال همبستگی اجتماعی	کاهش اعتماد اجتماعی، افزایش انزوای اجتماعی، تضعیف شبکه‌های اجتماعی، افزایش انشقاق اجتماعی	
	آنتروپی هویتی	افزایش تضادهای هویتی، سردرگمی هویتی، کاهش ثبات هویتی	
	واپاشی ساختار تربیتی	ضعف در پیوندهای خانوادگی و نهادهای تربیتی، پیدایش مدل‌های تربیتی جدید	

۲-۱. شرایط علی

در روش زمینه‌ای شرایط علی به مجموعه عواملی اشاره دارد که بر اساس آن‌ها پدیده‌های خاصی به وجود می‌آید یا تحولات معینی در آن‌ها رخ می‌دهد. در روش گراند، شناسایی این شرایط یکی از مراحل کلیدی است؛ زیرا این عوامل می‌توانند محرک‌ها، انگیزه‌ها و یا نیازهایی باشند که پژوهشگران به دنبال کشف آن‌ها هستند. شرایط علی می‌تواند شامل عوامل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و روان‌شناختی باشد که به طور مستقیم یا غیرمستقیم بر پدیده تحت مطالعه تأثیر می‌گذارد (کراسول و پو، ۲۰۱۳: ۸۶). در این راستا، شرایط علی این پژوهش عبارتند از:

۲-۱-۱. دگردیسی‌های اجتماعی فرهنگی

دگردیسی‌های اجتماعی - فرهنگی به تغییرات عمده‌ای در ارزش‌ها، هنجارها و رفتارهای اجتماعی اشاره دارد که به واسطه عوامل مختلفی از جمله جهانی‌شدن، پیشرفت‌های تکنولوژیک و تغییرات اقتصادی به وقوع می‌پیوندد. این تغییرات می‌توانند شامل انتقال از ارزش‌های سنتی به ارزش‌های مدرن، تغییرات در ساختارهای نسلی و تحول در الگوهای فرهنگی باشند. به طور خاص، این دگردیسی‌ها می‌توانند به تضعیف هویت‌های فرهنگی و مذهبی سنتی، کاهش پیروی از هنجارهای اجتماعی و ظهور الگوهای جدید رفتاری و فرهنگی منجر شوند. در این راستا، یک پاسخگوی ۳۵ ساله استدلال می‌کند: «واقعاً تغییر و تحولات بسیاری داشتیم. اکنون مبینیم ارزش‌های سنتی خیلی کم شده، در مقابل ارزش و فرهنگ غربی اومده. تربیت دینی دیگه خیلی کم مورد توجه خانواده‌هاست و همین عامل سبب شده تا جوونامون بیشتر سمت مد و فشن برن تا فرهنگ و ارزش‌های سنتی خودمون».

۲-۱-۲. افول مشروعیت نهادی

افول مشروعیت نهادی به کاهش اعتبار و اعتماد عمومی به نهادهای مذهبی، فرهنگی و اجتماعی اشاره دارد. این پدیده معمولاً به دلیل ناتوانی نهادها در پاسخ به نیازهای معاصر و ناکامی در حفظ اصول و ارزش‌های بنیادی خود رخ می‌دهد. وقتی نهادها به تدریج از سوی برخی از مردم به عنوان مراجع معتبر و قابل اعتماد شناخته نشوند، تأثیرگذاری آن‌ها کاهش یافته و نقش آن‌ها در حفظ و انتقال فرهنگ و ارزش‌ها ضعیف می‌شود. این افول مشروعیت می‌تواند به افزایش نارضایتی عمومی و بی‌اعتمادی نسبت به ساختارهای اجتماعی و دینی منجر شود. در این راستا، یک پاسخگوی ۴۱ ساله استدلال می‌کند: «هنگامی که مردم اعتمادشون نسبت به سازمان‌ها و نهادهای فرهنگی کم بشه، این سازمان‌ها یا نهادهای دیگه مثل سابق اثرگذار

نمیتونن باشن، یا وقتی این نهادها، نیازهای مردم رو نتونن پاسخ بدن، خب اعتماد مردم رو از دست میدن. خب مسلماً این موجب میشه که نقش این سازمان‌ها و نهادها در حفظ و پایداری از ارزش و فرهنگ سنتی کمتر بشه».

۲-۱-۳. ظهور گفتمان سکولاریسم

ظهور گفتمان سکولاریسم به معنای افزایش تأکید بر جدایی دین از سیاست و زندگی عمومی است. این گفتمان به‌ویژه در جوامع مدرن و در حال توسعه، به دلیل فرایندهای جهانی‌شدن، پیشرفت‌های علمی و تغییرات اجتماعی و فرهنگی، بیشتر نمایان می‌شود. سکولاریسم به چالش کشیدن تأثیرات مذهبی بر سیاست و قوانین اجتماعی را ترویج می‌کند و تأکید می‌کند که تصمیمات سیاسی و اجتماعی باید بر پایه دلایل عقلانی و علمی باشند نه بر اساس اصول دینی. این تغییر در گفتمان می‌تواند به تضعیف نقش نهادهای مذهبی در امور عمومی و کاهش تأثیر آنها بر فرهنگ و هنجارهای اجتماعی منجر شود. در این راستا، یک پاسخگوی ۳۹ ساله استدلال می‌کند: «سکولاریسم به‌عنوان یه گفتمان زیاد از حد داره نمایش می‌ده. الان می‌بینیم که مردم دارن به جدایی دین از سیاست تو زندگی‌شون اهمیت می‌دن.

زمانی که قوانین و سیاست‌ها را به صورت علمی و عقلانی بررسی کنیم، تأثیرات دینی کمتر می‌شه، این‌طوری دیگه فرهنگ رضوی مثل قبل دیگه نمی‌تونه نقش کلیدی داشته باشه».

۲-۱-۴. هژمونی رسانه‌ای و استعمار فرهنگی

هژمونی رسانه‌ای به تسلط و نفوذ رسانه‌های جهانی به‌ویژه رسانه‌های دیجیتال و اجتماعی، در شکل‌دهی به فرهنگ‌ها و نگرش‌های عمومی اشاره دارد. این پدیده به معنای غالب بودن اطلاعات و ایدئولوژی‌های خاص از طریق رسانه‌هاست که به طور عمده توسط کشورهای پیشرفته و شرکت‌های چندملیتی کنترل می‌شود. استعمار فرهنگی نیز به تأثیر و نفوذ فرهنگی قدرت‌های بزرگ بر فرهنگ‌های محلی اشاره دارد. این استعمار به معنای انتشار و گسترش ارزش‌ها، الگوهای زندگی و مصنوعات فرهنگی از طریق رسانه‌ها و فرهنگ عامه است که می‌تواند منجر به تضعیف و تغییر فرهنگ‌های محلی و بومی شود. ترکیب این دو پدیده باعث می‌شود که فرهنگ‌های محلی تحت تأثیر فرهنگ جهانی قرار گرفته و در نهایت به حاشیه رانده شوند. در این راستا، یک پاسخگوی ۴۷ ساله استدلال می‌کند: «این زمانه، رسانه‌های جهانی، مثل شبکه‌های اجتماعی، فیلم‌ها و... دارن به سرعت فرهنگ و ایدئولوژی‌های خودشون رو نشر و گسترش می‌دن. در این حالت فرهنگ و ارزش‌های مذهبی و محلی کمتر به چشم میاد و حتی

تحت تأثیر فرهنگ جهانی قرار می‌گیرن. به همین خاطر، فرهنگ‌های دینی ممکنه یواش یواش کم‌رنگ بشن و به حاشیه رانده بشن».

۲-۲. شرایط زمینه‌ای

در روش زمینه‌ای شرایط زمینه‌ای به عوامل و ویژگی‌های محیطی، اجتماعی و اقتصادی اطلاق می‌شود که بر وقوع یا شکل‌گیری یک پدیده تأثیر می‌گذارند. این شرایط شامل ویژگی‌های خاصی از جامعه یا محیط که زمینه‌ساز وقوع تغییرات یا رویدادهای خاص هستند، می‌شود (کراسول و پوٹ، ۲۰۱۳: ۸۶). در این راستا، مقولات مربوط به شرایط زمینه‌ای عبارت بودند از:

۲-۲-۱. بحران‌های ساختاری اقتصاد

بحران‌های ساختاری اقتصاد به مشکلات و نارسایی‌های بنیادی در سیستم اقتصادی یک کشور اشاره دارد که معمولاً شامل نابرابری‌های شدید اقتصادی، بیکاری گسترده و ناکارآمدی در بخش‌های کلیدی اقتصاد می‌شود. این بحران‌ها به دلیل ضعف در نهادهای اقتصادی، سیاست‌های ناپایدار و تغییرات جهانی می‌توانند منجر به ایجاد نوسانات اقتصادی و فشارهای اجتماعی شوند. این وضعیت می‌تواند به کاهش منابع مالی برای نهادهای فرهنگی و مذهبی، تضعیف ثبات اجتماعی و افزایش فشارهای اقتصادی بر خانواده‌ها منجر شود که به نوبه خود بر وضعیت فرهنگی و دینی جامعه تأثیر منفی می‌گذارد. در این راستا، یک پاسخگوی ۴۴ ساله استدلال می‌کند: «زمانی که اقتصاد با بحران‌هایی مثل بیکاری و یا نابرابری زیاد، مواجه می‌شه، در مقابل فشار روی خانواده‌ها و جامعه زیاد می‌شه. منابع درآمد کم می‌شن و نهادهای مذهبی و فرهنگی هم با مشکل روبه‌رو می‌شن. به همین خاطر، فرهنگ و ارزش‌های دینی به طور یقین تحت تأثیر قرار می‌گیرن».

۲-۲-۲. پلورالیسم فرهنگی و تفاوت‌های هویتی

پلورالیسم فرهنگی به وجود و پذیرفتن تنوع فرهنگی و چندگانگی در یک جامعه اشاره دارد که به ظهور و تقویت گروه‌های مختلف با باورها و سنت‌های متفاوت منجر می‌شود. تفاوت‌های هویتی نیز به تفاوت‌ها و تمایزات موجود در هویت‌های فردی و گروهی بر اساس قومیت، مذهب و پیشینه اجتماعی اشاره دارد. این دو پدیده می‌توانند به افزایش تنش‌ها و تضادهای هویتی در جامعه منجر شود و در عین حال باعث تقویت هویت‌های فردی و گروهی متنوع شود. این تنوع و تفاوت‌ها

ممکن است به چالش‌هایی برای انسجام اجتماعی و حفظ ارزش‌های مشترک فرهنگی و مذهبی منجر شود. در این راستا، یک پاسخگوی ۵۰ ساله استدلال می‌کند: «تو جامعه‌ای که تنوع فرهنگی و هویتی هست، قطعاً تفاوت‌ها و تنوعات هم بیشتر می‌شه. تنوع فرهنگی هم ممکنه خوب باشه و هم چالش‌زا. خب از یک طرف هویت‌ها مختلف تقویت میشن جامعه از این تنوع رنگارنگ می‌شه. اما از طرف دیگه ممکنه که اختلافات و تنش‌ها افزایش پیدا کنه. به همین خاطر، حفظ ارزش‌های مذهبی و فرهنگی در این شرایط ممکنه که سخت و دشوار بشه».

۲-۳. فروپاشی نظام معرفتی سنتی

فروپاشی نظام معرفتی سنتی به فرایند تضعیف و ناپدید شدن ارزش‌ها، باورها و دانش‌هایی که در طول زمان به‌عنوان مبنای اصلی هویت فرهنگی و اجتماعی یک جامعه شناخته می‌شدند، اشاره دارد. این پدیده معمولاً به دلیل مواجهه با ایده‌ها و ارزش‌های جدید، پیشرفت‌های علمی و تغییرات اجتماعی رخ می‌دهد. با فروپاشی این نظام‌های معرفتی، پیوندهای سنتی و انسجام اجتماعی که بر پایه آن‌ها شکل گرفته بودند، به تدریج از هم می‌پاشند و جامعه با بحران هویتی و از دست دادن ریشه‌های فرهنگی مواجه می‌شود. این فروپاشی می‌تواند به از دست رفتن مشروعیت نهادهای مذهبی و فرهنگی و در نتیجه کاهش تأثیر آن‌ها بر زندگی اجتماعی منجر شود. در این راستا، یک پاسخگوی ۴۰ ساله استدلال می‌کند: «هنگامی که دانش‌های سنتی رنگ ببازن، دیگه اون باورهای و ارزش‌هایی که ممکنه چندین نسل بر اساس اون‌ها باهاش زندگی می‌کردن دیگه نتونن جامعه را هدایت بدن. مردم عوض شدن و دیگه مثل گذشته به باورها اعتقادی ندارن و خب توی این شرایط ریشه‌های فرهنگی دینی تضعیف می‌شه».

۲-۴. تزلزل نظام تربیتی خانوادگی

تزلزل نظام تربیتی خانوادگی به کاهش و ضعف در نقش و کارکرد خانواده به‌عنوان نهاد اصلی تربیت و انتقال ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی اشاره دارد. این پدیده ممکن است به دلیل تغییرات ساختاری در خانواده، نظیر افزایش طلاق، کاهش تعداد فرزندان و ورود گسترده زنان به بازار کار رخ دهد. همچنین، تأثیرات رسانه‌های جدید، تغییرات در سبک زندگی و فشارهای اقتصادی می‌توانند موجب شوند که والدین زمان و انرژی کمتری برای تربیت فرزندان خود اختصاص دهند. این تزلزل در نهایت می‌تواند به کاهش انتقال ارزش‌های سنتی و دینی به نسل‌های جدید منجر شود و انسجام خانواده‌ها را تضعیف کند. در این راستا، یک پاسخگوی ۳۸ ساله استدلال می‌کند: «سبک زندگی دچار تغییر و تحولات زیاد شده و دیگه خانواده‌ها برای تربیت فرزند کمتر وقت می‌ذارن. هم اینکه، تو این وضعیت، رسانه‌ها و اینترنت هم تأثیر زیادی

دارن. خب وقتی ساختار تربیتی در خانواده‌ها تضعیف بشه، دیگه نمی‌تونن فرهنگ رضوی رو به نسل جدید انتقال بدن».

۲-۳. شرایط مداخله‌گر

شرایط مداخله‌گر به عواملی اشاره دارد که می‌توانند بر شدت و جهت تأثیر شرایط علی و زمینه‌ای بر یک پدیده اثر بگذارند. این شرایط می‌توانند به صورت مثبت یا منفی، جریان و نتایج پدیده را تحت تأثیر قرار دهند و شامل عواملی مثل سیاست‌ها، قوانین، تکنولوژی و تحولات اجتماعی و اقتصادی می‌شوند (کراسول و پوٹ، ۲۰۱۳: ۸۶). در این راستا، مقولات مربوط به شرایط مداخله‌گر در این پژوهش عبارتند از:

۲-۳-۱. تعارضات ایدئولوژیک حکومتی

تعارضات ایدئولوژیک حکومتی به اختلافات و کشمکش‌های داخلی درون ساختارهای حکومتی اشاره دارد که ناشی از دیدگاه‌ها و باورهای مختلف در میان نخبگان سیاسی و مدیریتی است. این تعارضات می‌تواند منجر به تصمیم‌گیری‌های ناپایدار، سیاست‌های متناقض و کاهش انسجام در حکمرانی شود. وقتی که ایدئولوژی‌های متضاد درون حاکمیت به جای هماهنگی به تقابل و تضاد پردازند، این وضعیت می‌تواند موجب سردرگمی عمومی، تضعیف اعتماد به دولت و حتی ناآرامی‌های اجتماعی شود. این تعارضات می‌توانند مانع از اجرای مؤثر سیاست‌ها و کاهش کارایی نهادهای حکومتی گردند. در این راستا، یک پاسخگوی ۳۷ ساله استدلال می‌کند: «زمانی که هر دسته یا گروه سیاسی منافع خودش را دنبال می‌کنه و آخرش به توافق نمی‌رسن، خب این موجب می‌شه تو تصمیم‌گیری به مشکل برخورد کنن و مردم هم سردرگم می‌شن ... این چالش‌ها مسلماً خیلی روی عملی شدن سیاست‌های فرهنگی و کارایی سازمان‌های حکومتی تو زمینه ترویج مسائل دینی تأثیر منفی می‌ذاره».

۲-۳-۲. گسست در میانجی‌گری معرفتی

گسست در میانجی‌گری معرفتی به ضعف یا قطع ارتباط میان نهادها و افرادی اشاره دارد که نقش واسطه‌ای در انتقال دانش، ارزش‌ها و باورهای فرهنگی مذهبی ایفا می‌کنند. این نهادها می‌توانند شامل نهادهای آموزشی، مذهبی و رسانه‌ای باشند. وقتی این ارتباطات تضعیف یا قطع می‌شود، انتقال صحیح و مؤثر معرفت و ارزش‌های جامعه به نسل‌های جدید مختل می‌شود. این گسست ممکن است به دلیل تغییرات اجتماعی، ورود ایدئولوژی‌های جدید یا کاهش اعتماد

عمومی به نهادهای معرفتی رخ دهد. نتیجه این گسست، سردرگمی هویتی و کاهش انسجام فرهنگی در جامعه است. در این راستا، یک پاسخگوی ۴۵ ساله استدلال می‌کند: «هنگامی که نهادهایی مثل دانشگاه، مدارس یا برخی مساجد به خوبی نتونن فعالیت و کار کنن و باورها و ارزش‌ها رو به نسل جدید انتقال بدن، وضعیت پیچیده می‌شه، این شرایط موجب می‌شه که دیگه جوونها نتونن فرهنگ و هویت خودشون رو از منابع معتبر بگیرن و این عامل سردرگمی هویتی می‌شه».

۲-۳-۳. شتاب‌زدگی در ادغام جهانی

شتاب‌زدگی در ادغام جهانی به فرایند سریع و بی‌برنامه پیوستن یک کشور یا جامعه به جریان‌های جهانی سازی اشاره دارد، بدون اینکه به طور کامل به پیامدها و چالش‌های این ادغام توجه شود. این شتاب‌زدگی می‌تواند به تضعیف هویت ملی، فرهنگی و ارزش‌های بومی منجر شود. کشورهایی که به سرعت به اقتصاد و فرهنگ جهانی متصل می‌شوند، ممکن است نتوانند به طور مؤثر از منافع این ادغام بهره‌مند شوند و در عوض با چالش‌هایی مانند وابستگی اقتصادی، نفوذ فرهنگی خارجی و از دست دادن کنترل بر منابع خود مواجه گردند. این شرایط می‌تواند به ناپایداری اجتماعی و اقتصادی منجر شود و احساس بیگانگی فرهنگی را در میان مردم افزایش دهد. در این راستا، یک پاسخگوی ۴۸ ساله استدلال می‌کند: «زمانی که یک کشور بدون هدف و برنامه و بدون تأمل روی عواقبش، خیلی زود می‌-خواد وارد بحث جهانی سازی بشه، قطعاً مشکلاتی ایجاد می‌شه، مثلاً فرهنگ و هویت کشور ممکنه دچار چالش بشه و ممکنه تحت تأثیر فرهنگ و هویت دیگران قرار بگیره. این بی‌برنامگی و شتاب‌زدگی موجب دوری مردم از فرهنگ امام‌رضایی می‌شه».

۲-۳-۴. بازار مصرفی اطلاعات و داده‌ها

بازار مصرفی اطلاعات و داده‌ها به وضعیت فعلی جامعه اشاره دارد که در آن اطلاعات و داده‌ها به عنوان کالاهای مصرفی در دسترس عموم قرار گرفته‌اند. این پدیده به دلیل پیشرفت فناوری و گسترش اینترنت و شبکه‌های اجتماعی رخ داده است که در نتیجه، اطلاعات به سرعت و به صورت گسترده منتشر می‌شوند. این شرایط موجب شده است که افراد بدون دقت کافی و تحلیل عمیق به مصرف سریع و سطحی اطلاعات بپردازند. این بازار مصرفی اطلاعات، باعث کاهش عمق تحلیل‌های اجتماعی و فرهنگی، افزایش سطحی‌نگری و کاهش تفکر انتقادی در جامعه شده و در نهایت به تضعیف بنیان‌های فرهنگی و معرفتی منجر می‌شود. در این راستا، یک پاسخگوی ۳۵ ساله استدلال می‌کند:

«حقیقت این‌که مردم عصر حاضر اطلاعات رو همانند یک کالای مصرفی می‌پندارند؛ هر چیزی خیلی سریع اتفاق می‌افته. مثلاً هر روز مردم تو شبکه‌های اجتماعی کلی اطلاعات دریافت می‌کنند که خیلی‌اشون رو بدون تأمل و تحلیل می‌پذیرن. خب این موجب گسترش سطحی‌نگری در بین مردم شده و کمتر به صورت عمقی به مسائل نگاه می‌کنن... این در واقع یک تهدید جدی برای باورها و ارزش‌ها و فرهنگ دینی و معرفتی جامعه است».

۲-۴. کدهسته: تغییرات ساختاری و فرهنگی در مواجهه با جهانی شدن

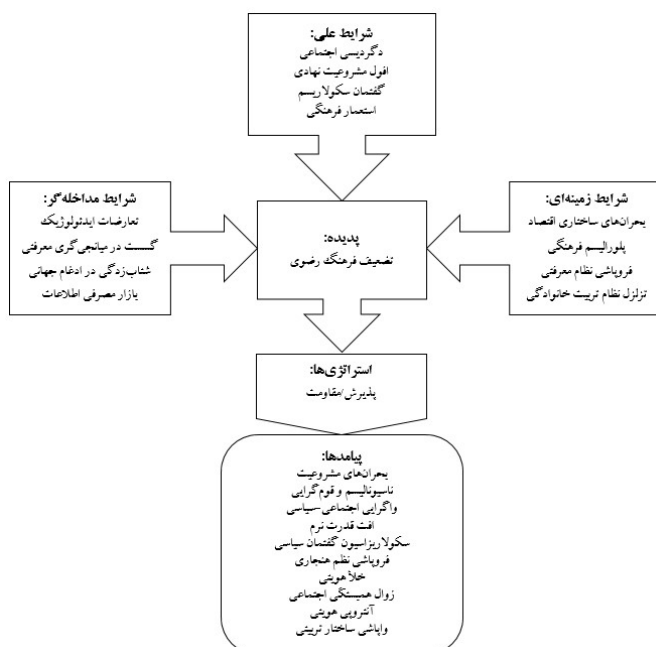
این کدهسته‌ای به‌خوبی می‌تواند مجموعه‌ای از شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر را به‌طور جامع در بر گیرد. تغییرات ساختاری و فرهنگی در مواجهه با جهانی شدن به‌طور کلی به‌نحوه تغییرات اجتماعی و فرهنگی در واکنش به عوامل داخلی و خارجی اشاره دارد که منجر به تضعیف فرهنگ رضوی می‌شود.

۳. بحث و نتیجه‌گیری

در تحلیل دلایل فاصله‌گیری برخی افراد از فرهنگ رضوی در این پژوهش، استفاده از نظریات مختلف می‌تواند به درک جامع‌تری از عوامل مؤثر بر این پدیده کمک کند. نظریه فطرت به‌ویژه در آثار علامه طباطبایی (۱۳۷۴) و شهید مطهری (۱۳۷۳)، بر اهمیت فطرت انسانی در جست‌وجوی حقیقت و معنویت تأکید دارد؛ یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که فاصله‌گیری از فرهنگ رضوی می‌تواند به‌عنوان انحراف از فطرت الهی و مسیر طبیعی انسان در جست‌وجوی معنویت تعبیر شود. شرایط علی، نظیر تأثیرات منفی اجتماعی، اقتصادی و ایدئولوژیک، می‌توانند به این انحراف منجر شوند. از طرف دیگر، نظریه امت و جامعه اسلامی آیت الله صدر (۱۳۶۲) به اهمیت وحدت و همبستگی در جامعه مسلمانان پرداخته و نشان می‌دهد که واگرایی‌های اجتماعی و فرهنگی می‌توانند به تضعیف وحدت و کاهش پذیرش فرهنگ رضوی منجر شوند که تضعیف همبستگی اجتماعی به‌عنوان یک شرایط زمینه‌ای در این تحلیل قابل بررسی است. از سوی دیگر، نظریه عدالت اجتماعی (سید قطب، ۱۴۰۲؛ شهید مطهری، ۱۳۷۳) به نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی و تأثیر آن‌ها بر احساس بی‌عدالتی و فاصله‌گیری از فرهنگ‌های دینی پرداخته است و مفاهیم مربوط به نابرابری‌ها و بی‌عدالتی‌های اجتماعی در این پژوهش می‌تواند به‌عنوان عوامل کلیدی در تحلیل فاصله‌گیری از فرهنگ رضوی در نظر گرفته شود. همچنین، نظریه معرفت‌شناسی اسلامی آیت الله جوادی آملی (۱۳۹۰) بر اهمیت شناخت صحیح از

دیدگاه‌های اسلامی تأکید دارد و نشان می‌دهد که تغییرات در نظام‌های معرفتی می‌تواند به تضعیف ارزش‌های دینی و فرهنگی منجر شود. این تغییرات در شرایط علی می‌توانند به‌عنوان عوامل مؤثر در فاصله‌گیری از فرهنگ رضوی مورد توجه قرار گیرند.

در نهایت، در نظریات غربی، نظریات مدرنیزاسیون (هانتینگتون، ۱۳۷۸) و سکولاریزاسیون (ویلسون، ۱۳۹۲) همسو با یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که فشارهای مدرنیته و جهانی‌شدن می‌تواند چالش‌هایی برای فرهنگ‌های سنتی و دینی به همراه داشته باشد. نظریه هژمونی فرهنگی گرامشی (۱۳۹۴) بر تسلط فرهنگی گروه‌های غالب و تأثیر آن بر تغییرات ارزش‌های دینی تأکید دارد و نظریه نظام‌های ارزشی اینگلهارت (۱۳۹۰) به تغییرات نظام‌های ارزشی و تأثیر آن‌ها بر رفتارهای اجتماعی می‌پردازد که می‌توانند در تبیین بسیاری از کدهای علی و به‌خصوص کد هسته پژوهش کمک‌کننده باشد. همچنین، نظریه استعمار فرهنگی سعید (۱۹۹۵) به تأثیر نفوذ فرهنگی قدرت‌های خارجی بر فرهنگ‌های بومی می‌پردازد و می‌تواند به‌عنوان عاملی مؤثر در تحلیل فاصله‌گیری از فرهنگ رضوی در نظر گرفته شود. این تحلیل‌ها به درک بهتر رابطه میان شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر با نظریات مختلف و تأثیر آن‌ها بر فاصله‌گیری از فرهنگ رضوی کمک می‌کند.

شکل ۱. الگوی نظری و پارادایمی به دست آمده از داده‌های پژوهش

یافته‌ها نشان می‌دهد که نسبت به تضعیف فرهنگ رضوی در جامعه، افراد با دورا هبرد و استراتژی متفاوت پذیرش و یا مقاومت از خود، واکنش نشان می‌دهند. استراتژی‌های پذیرش به شیوه‌هایی اشاره دارند که افراد یا گروه‌های اجتماعی برای سازگاری با تغییرات فرهنگی و اجتماعی به کار می‌گیرند. این استراتژی‌ها می‌توانند شامل هم‌پذیری فرهنگی، تطبیق با گفتمان غالب و درونی‌سازی ارزش‌های جدید باشند. در شرایطی که فرهنگ رضوی به دلیل عوامل متعددی مانند هژمونی رسانه‌ای، گسترش گفتمان سکولاریسم و تزلزل نظام‌های تربیتی در خانواده دچار تضعیف می‌شود، برخی افراد به جای مقاومت در برابر این تغییرات، اقدام به پذیرش تدریجی و درونی کردن ارزش‌های نوظهور می‌کنند. این افراد ممکن است به منظور حفظ جایگاه اجتماعی خود، امنیت روانی، یا افزایش تطابق با محیط پیرامون، به شیوه‌های مختلفی با فرهنگ غالب سازگار شوند. این استراتژی‌های پذیرش، ضمن تسهیل ادغام فرد در محیط جدید، می‌تواند به مرور زمان به تغییرات عمیق‌تری در هویت فردی و جمعی منجر شود و به تضعیف بیشتر فرهنگ سنتی بینجامد. از طرف دیگر، استراتژی‌های مقاومت به شیوه‌هایی اشاره دارند که افراد یا گروه‌های اجتماعی در مواجهه با تغییرات فرهنگی و اجتماعی برای حفظ هویت و ارزش‌های خود اتخاذ می‌کنند. این استراتژی‌ها می‌تواند شامل حفظ و تقویت هویت بومی، بازگشت به ارزش‌های سنتی و مقابله با نفوذ فرهنگی باشد. در شرایطی که فرهنگ رضوی به واسطه فشارهای ناشی از جهانی‌سازی، هژمونی رسانه‌ای و گسترش گفتمان‌های سکولار تضعیف می‌شود، گروه‌هایی از جامعه ممکن است با این تغییرات مقابله کنند. این مقاومت می‌تواند به صورت‌های مختلفی از جمله تأکید بر آموزه‌های مذهبی، ترویج ارزش‌های بومی و تشکیل گروه‌های اجتماعی یا فرهنگی برای حفظ فرهنگ رضوی نمود یابد. استراتژی‌های مقاومت نه تنها به حفظ هویت و ارزش‌های سنتی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به ایجاد نوعی همبستگی اجتماعی میان افرادی که در برابر تغییرات مقاومت می‌کنند، منجر شود. این مقاومت‌ها می‌تواند نقش مهمی در مقابله با فرایندهای هژمونیک و جلوگیری از زوال فرهنگی ایفا کند.

سرانجام، پیامدهای تضعیف فرهنگ رضوی در ابعاد مختلف اجتماعی، فرهنگی و سیاسی تأثیرات گسترده و پیچیده‌ای دارند. این پیامدها به طور متقابل بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند و به تحلیل‌های عمیق‌تری در زمینه تغییرات ساختاری و معنایی منجر می‌شوند. به نظر می‌رسد که می‌توان پیامدهای تضعیف فرهنگ رضوی را در چند حوزه اصلی تبیین کرد. اول، فروپاشی نظم هنجاری یکی از پیامدهای اولیه تضعیف فرهنگ رضوی است. فرهنگ رضوی به عنوان یک سیستم هنجاری در جامعه عمل می‌کند که قواعد و هنجارهای اجتماعی را تعیین می‌کند. با

تضعیف این فرهنگ، نظم هنجاری موجود دچار اختلال شده و افراد در پی پیدا کردن قواعد و هنجارهای جدید می‌گردند و این امر می‌تواند به بی‌ثباتی اجتماعی و آشفتگی در ساختار اجتماعی منجر شود، جایی که مردم با عدم اطمینان نسبت به رفتارهای مناسب و نادرست مواجه می‌شوند و ممکن است به افزایش پدیده‌های ضد اجتماعی و انحرافات اجتماعی دچار شوند. همچنین، خلأ هویتی و بحران‌های معنوی به طور مستقیم از تضعیف فرهنگ رضوی نشأت می‌گیرد. وقتی فرهنگ مذهبی و معنوی تضعیف می‌شود، افراد به مرور زمان با خلأ هویتی مواجه می‌شوند و احساس عدم تعلق و سردرگمی هویتی را تجربه می‌کنند. این خلأ هویتی می‌تواند به بحران‌های معنوی منجر شود که در آن افراد دچار بحران‌های عمیق‌تری در زمینه معنای زندگی و جایگاه خود در جامعه می‌شوند. این بحران‌ها به نوبه خود می‌توانند به افزایش اضطراب و افسردگی در میان افراد جامعه منجر شوند.

زوال همبستگی اجتماعی و آنتروپی هویتی نیز از دیگر پیامدهای تضعیف فرهنگ رضوی هستند. وقتی فرهنگ رضوی که به عنوان نیروی وحدت بخش عمل می‌کند تضعیف می‌شود، پیوندهای اجتماعی و همبستگی میان اعضای جامعه کاهش می‌یابد. این وضعیت به آنتروپی هویتی منجر می‌شود که در آن هویت‌های فردی و جمعی به حالت بی‌ثبات و متزلزل درمی‌آید. این آنتروپی می‌تواند به فردگرایی و تضعیف انسجام اجتماعی منجر شود و به کاهش احساس تعلق به جامعه و گروه‌های اجتماعی بینجامد. واپاشی ساختار تربیتی و نهادینه‌سازی ارزشی از دیگر پیامدهای تضعیف فرهنگ رضوی است. نهادهای آموزشی و تربیتی که بر اساس فرهنگ رضوی شکل گرفته‌اند، با تضعیف این فرهنگ، دچار فروپاشی می‌شوند و این فروپاشی می‌تواند به کاهش تاثیر نهادهای تربیتی و ناتوانی آن‌ها در انتقال ارزش‌های فرهنگی و دینی منجر شود. در نتیجه، نهادینه‌سازی ارزشی که به ترویج و حفظ ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی می‌پردازد، دچار بحران شده و افراد به سمت ارزش‌های جدید و غیر بومی گرایش پیدا می‌کنند.

تشدید بحران‌های مشروعیت و رشد ناسیونالیسم و قوم‌گرایی از دیگر پیامدهای قابل توجه تضعیف فرهنگ رضوی است. با کاهش نفوذ فرهنگ رضوی، نهادهای دینی و حکومتی ممکن است با بحران مشروعیت مواجه شوند که منجر به کاهش اعتماد عمومی و تضعیف کارایی آن‌ها می‌شود و این بحران مشروعیت می‌تواند به رشد ناسیونالیسم و قوم‌گرایی منجر شود؛ زیرا با کاهش هویت دینی در جامعه افراد به دنبال یافتن هویت و مشروعیت جایگزین از طریق هویت‌های ملی و قومی خود هستند. واگرایی اجتماعی سیاسی و افت قدرت نرم در عرصه بین‌المللی نیز پیامدهای دیگر تضعیف فرهنگ رضوی است. با کاهش انسجام اجتماعی و فرهنگی، جامعه به سمت واگرایی اجتماعی سیاسی پیش می‌رود که می‌تواند به افزایش تنش‌های داخلی و کاهش

یکپارچگی ملی منجر شود. از سوی دیگر، تضعیف فرهنگ دینی از جمله فرهنگ رضوی که به عنوان منبع قدرت نرم کشور در سطح بین المللی شناخته می شود، می تواند به افت قدرت نرم ایران در عرصه جهانی و کاهش نفوذ دیپلماتیک منجر شود.

سرانجام، سکولاریزاسیون گفتمان های سیاسی در کشور نیز یکی از پیامدهای مهم تضعیف فرهنگ رضوی است. با کاهش نفوذ و تاثیر فرهنگ رضوی، گفتمان های سیاسی به سمت سکولاریزاسیون حرکت می کنند، به این معنی که مسائل دینی و مذهبی به طور فزاینده ای از سیاست و تصمیم گیری های عمومی کنار گذاشته می شوند و این سکولاریزاسیون می تواند به تغییرات اساسی در ساختار و جهت گیری های سیاسی جامعه منجر شود و به تضعیف ریشه های فرهنگی و دینی در سیاست گذاری ها بیانجامد. به طور کلی، تضعیف فرهنگ رضوی پیامدهای پیچیده و عمیق تری را در تمامی ابعاد زندگی اجتماعی و فرهنگی ایجاد می کند که به نوبه خود می توانند به تغییرات ساختاری گسترده در جامعه منجر شوند. این پیامدها نه تنها به تغییرات داخلی محدود نمی شود، بلکه می تواند به تأثیرات مهمی در سطح بین المللی نیز منجر شود.

در خور ذکر است که برای تقویت هویت فرهنگی و دینی و از جمله فرهنگ رضوی در ایران، سیاست گذاران باید به برنامه ریزی دقیق بپردازند. از جمله راهکارهای مؤثر می توان به ترویج ارزش های بومی و دینی از طریق رسانه های مدرن و دیجیتال اشاره کرد که به جوانان در قالب های جذاب و متناسب با سبک زندگی آن ها عرضه شود. همچنین، بازنگری در نظام آموزشی با تأکید بر هویت فرهنگی و دینی و تقویت تفکر انتقادی در برابر نفوذ فرهنگ جهانی ضروری است. خانواده به عنوان نهاد اصلی انتقال ارزش ها نیز نیاز به حمایت مالی و آموزشی دارد تا بتواند نقش خود را در جامعه حفظ کند. همچنین، حمایت از تولیدات فرهنگی بومی و توسعه دیپلماسی فرهنگی ایران در سطح بین المللی از طریق مراکز فرهنگی خارجی و برنامه های هنری، می تواند به تقویت خودآگاهی فرهنگی کمک کند. ایجاد فضای عمومی برای گفت و گوی بین نسلی نیز می تواند به تقویت ارتباط میان نسل ها و انتقال صحیح ارزش های فرهنگی کمک کند و شکاف های هویتی را کاهش دهد. این سیاست ها در کنار هم می توانند به حفظ و تقویت هویت ملی و دینی در برابر چالش های جهانی سازی منجر شوند.

منابع و مآخذ

- امینی، محمد. (۱۳۹۵). «وضعیت فرهنگی جامعه از منظر متولیان فرهنگ؛ مورد مطالعه: مدیران و فعالان فرهنگی استان همدان». *راهبرد فرهنگ*. ۹(۳۵). صص ۲۳۵-۲۶۶.
- پرویش، محسن؛ تابش، یعقوب. (۱۴۰۱). «ترویج فرهنگ گفت‌وگو و نقش آن در جوامع دینی با الهام از سیره رضوی؛ ضرورت‌ها و بایسته‌ها». *فرهنگ رضوی*. ۱۰(۳۹). صص ۱۷۹-۱۹۸.
- جوادی‌آملی، عبدالله. (۱۳۹۷). *تفسیر موضوعی قرآن (معرفت شناسی در قرآن)*. مترجم: حجت الاسلام حمید پارسانیا. ناشر: اسراء.
- _____. (۱۳۹۸). *حق و تکلیف در اسلام*. ناشر: اسراء.
- شریعتی، علی. (۱۳۷۱). *فرهنگ لغات کتب دکتر علی شریعتی*. تهران: انتشارات قلم.
- صالحی، صغری؛ سروری مجد، علی. (۱۳۹۵). «نقش مولفه‌های کرامت در کمال انسان از منظر امام رضا (علیه السلام)». *فرهنگ رضوی*. ۴(۱۳). صص ۹۳-۱۲۰.
- صدر، محمدباقر. (۱۳۶۲). *مدرسه اسلامی*. ترجمه استاد کاظمی خلخالی. تهران: انتشارات عطائی.
- طباطبایی، محمدحسین. (۱۳۷۴). *المیزان*. ترجمه سیدمحمدباقر موسوی همدانی. قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- قطب، سید. (۱۴۱۲). *فی ظلال القرآن*. الطبعة العاشرة. القاهرة: دار الشروق.
- مححص، مرضیه؛ صدیقی اسکی، محمد. (۱۴۰۲). «الگوی همبستگی اجتماعی در کلام امام رضا (علیه السلام) بر اساس نظریه داده بنیاد». *فرهنگ رضوی*. ۱۱(۴۳). صص ۵۵-۸۱.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۶۱). *بررسی اجمالی مبانی اقتصاد اسلامی*. تهران: حکمت.
- _____. (۱۳۷۰). *مجموعه آثار*. تهران: نشر صدرا.
- _____. (۱۳۹۷). *نظام خانوادگی اسلام*. ناشر: صدرا.

References

- Al-Jabri, M. A. (2011). *The Formation of Arab Reason: Text, Tradition and the Construction of Modernity in the Arab World*. I.B.Tauris.
- Amini, M. (2016). *The Cultural Condition of Society in the Viewpoints of Agents of Culture; Case of Study: Cultural Managers and Activists of Hamedan Province*. *Strategy for Culture*, 9(35), 235-266. [In persian].
- Creswell, J. W., Poth, C. N. (2013). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*. United States: SAGE Publications.
- Gramsci, A. (1995). *Further selections from the prison notebooks*. United Kingdom: University of Minnesota Press.
- Huntington, S. P. (2007). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. United States: Simon & Schuster.
- Inglehart, R., Welzel, C. (2005). *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human*

Development Sequence. United Kingdom: Cambridge University Press.

Javadi Amoli, Abdullah (2018). Thematic Interpretation of the Quran (Epistemology in the Quran), Translated by: Hujjat al-Islam Hamid Parsania, Publisher: Isra. [In persian].

Mohasses, M., & Seddighi Aski, M. (2023). The Model of Social Solidarity in the Words of Imam Ridā (as) Based on the Theory of Data Base. Journal of Razavi Culture, 11(43), 55-81. [In persian].

Motahhari, Morteza (1982). A Brief Review of the Foundations of Islamic Economics, Tehran: Hikmat. [In persian].

Motahhari, Morteza (1991). Collected Works, Tehran: Sadra Publications. [In persian].

Motahhari, Morteza (2018). The Islamic Family System. Publisher: Sadra. [In persian].

Parvish, M., & tabesh, Y. (2022). Promoting the Conversing Culture of Dialogue and its Role in Religious Societies Inspired by the Razavi Lifestyle; the Necessities and Requirements. Journal of Razavi Culture, 10(39), 179-198. [In persian].

Qutb, Sayyid (1992). In the Shade of the Quran. 10th edition. Cairo: Dar al-Shorouq. [In persian].

Sadr, Mohammad Baqir (1983). Islamic School, translated by Master Kazemi Khalkhali. Tehran: Ataei Publications. [In persian].

Said, E. W. (1995). Orientalism. India: Penguin Group.

Salehi, S., & Soroori Majd, A. (2016). The role that Elements of dignity play in human perfection in the views of Imam Reza (AS). Journal of Razavi Culture, 4(13), 93-120. [In persian].

Shariati, Ali (1992). Dictionary of Dr. Ali Shariati's Books. Tehran: Ghalam Publications. [In persian].

Strauss, A. L., Corbin, J. M. (1997). Grounded Theory in Practice. India: SAGE Publications.

Tabatabai, Mohammad Hossein (1995). Translation of Tafsir al-Mizan, by Mousavi Hamadani Seyyed Mohammad Baqir. Qom: Islamic Publications Office of the Society of Seminary Teachers of Qom. [In persian].

Wilson, B. R. (2016). Religion in Secular Society: Fifty Years on. United Kingdom: Oxford University Press.